RAPPORT 2014:27

ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 1

BERGTÄKT I MALMA

ÖM 1 OCH 2
MALMA
REGNA SOCKEN
FINSPÅNGS KOMMUN
ÖSTERGÖTLANDS LÄN

RICKARD LINDBERG

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

Bergtäkt i Malma

Innehåll

Sammanfattning 2
Inledning 4
Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö 4
Syfte 4
Metod och dokumentation 4
Resultat och åtgärdsförslag 6
Referenser 7
Tekniska uppgifter 8

Bilaga 1. Aktuella ÖM-nummer 9
Bilaga 2. Beskrivning av ÖM-nummer 9

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD
Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

Den arkeologiska utredningen etapp 1 föranleddes av planerad bergtäkt inom fastigheten Malma, Regna socken, Finspångs kommun. Sammanlagt var utredningsområdet ca 46 ha stort.

Vid utredningen etapp 1 framkom två nya kulturlämningar, ÖM 1 och ÖM 2. ÖM 1 består av ett område med skogsbrukslämningar i form av en kolbotten och en kolarkoja. ÖM 2 består av fossil åkermark i form av ett röjningsröseområde.

Vid de båda kulturlämningarna skall hänsyn visas vid en kommande exploatering av området och markingrepp bör undvikas inom angivet område.

Rickard Lindberg
antikvarie

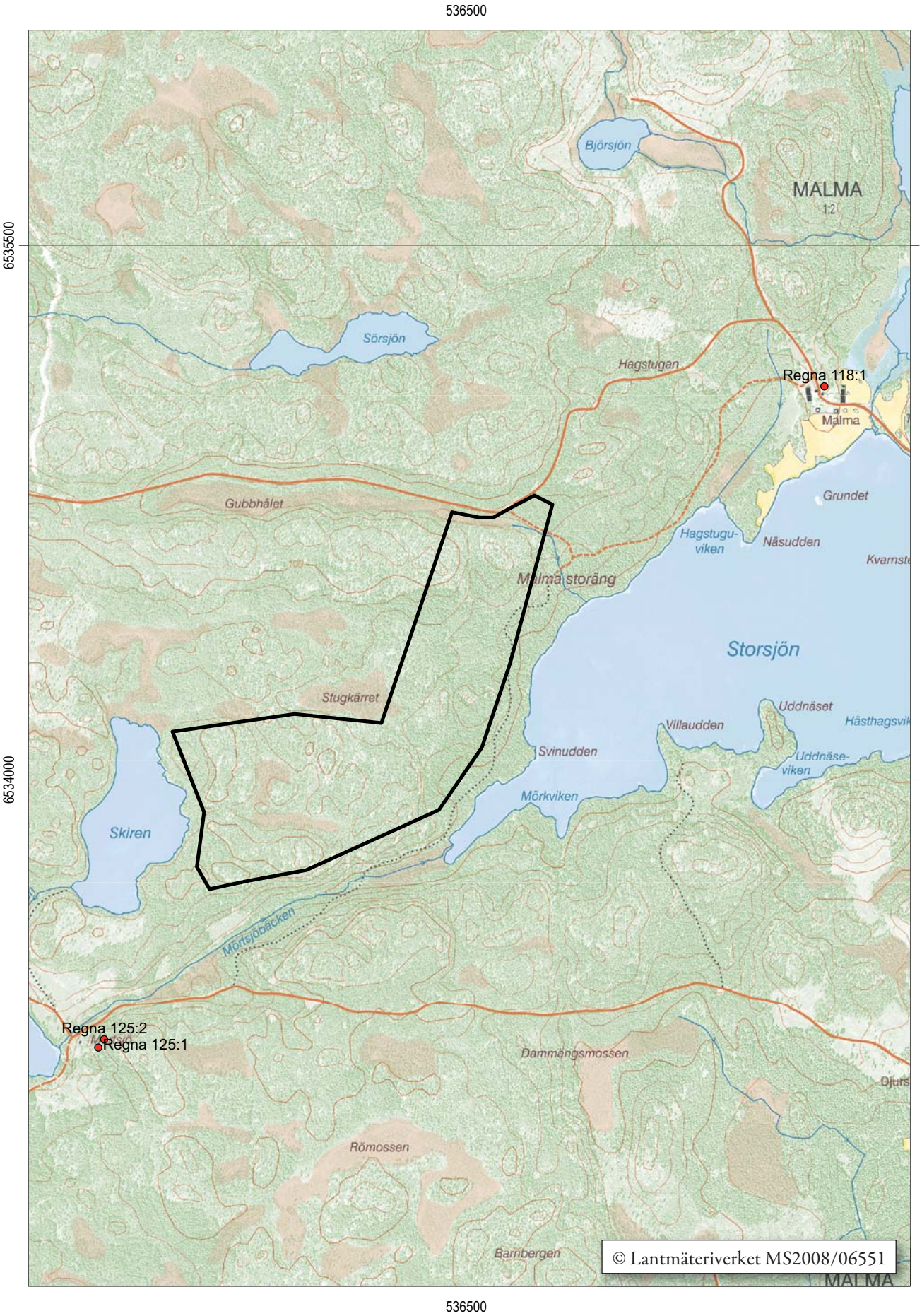

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:15 000.

Inledning

Den arkeologiska utredningen etapp 1 föranledes av planerad bergtäkt. Området som berördes av det planerade arbetsföretaget var ca 46 ha. Det aktuella arbetet hanterades direkt mellan beställare, Bergskraft Bergslagen AB, och utförare, Östergötlands museum. Arbetet kom därför att genomföras utan länsstyrelsebeslut enligt Kulturmiljölagen (KML).

Bergskraft Bergslagen AB svarade för de arkeologiska kostnaderna. Undertecknad var ansvarig för den arkeologiska utredningen samt utformandet av rapporten. I utredningen deltog även antikvarie Anders Persson som var ansvarig för den antikvariska bedömningen och kvalitetssäkring.

Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger ca 27 km norr om Finspång. Området utgörs av kuperad skogsmark, mellan de två sjöarna Storsjön och Skiren. Utredningsområdet gick dock inte ända fram till sjöarna. Inom området finns mindre höjder med berg i dagen. Mellan höjderna finns sank- och våtmarker. Delar av den norra delen av området var vid fältarbetet nyligen avverkat.

Inom området fanns inför fältarbetet inga kända forn- eller kulturlämningar. Området ligger också i en del av Östergötland där få lämningar från förhistorisk tid är kända. Utredningen har utförts på mark som historiskt tillhört gården eller säteriet Malma. Enligt Anton Ridderstads beskrivning över Östergötland är Malma en underliggande gård till Svarttorps säteri (Ridderstad 1914). På häradsekonomiska kartan från andra hälften av 1800-talet står det dock Malma säteri på kartan (J112-65-18). Det faktiska förhållandet är tyvärr inte möjligt att påvisa inom ramen för detta arbete. Den enda kartan förutom den häradsekonomiska kartan är en ägomätning från år 1698 som täcker delar av utredningsområdet (D81-36:1). Det första skriftliga belägget för Malma är något svårtolkat men det kan vara från så tidigt som år 1301 (digitala ortnamnsregistret, hämtat 2014-04-30).

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att påvisa sedan tidigare ej kända forn- och kulturlämningar. Utöver detta skulle presumtiva lägen för fornlämningar, så kallade utredningsobjekt (objekt), inom utredningsområdet redovisas. Några objekt bestämdes dock inte inom utredningsområdet.

Utredningens resultat skall utgöra ett fullgott underlagsmaterial i den fortsatta besluts- och planeringsprocessen. Åtgärdsförslag kommer att lämnas på de platser inom utredningsområdet där forn- och kulturlämningar eller möjliga forn- och kulturlämningar är belägna.

Metod och dokumentation

Utredningen kom att innehålla tre huvudmoment:

- Kart- och arkivstudier
- Fältinventering
- Sammanställning av resultaten i rapportform

Utredningen inleddes med en kart- och arkivgenomgång. Kartstudierna med tyngdpunkt på äldre kartmaterial syftar till att ge en kulturhistorisk bakgrundsbild av landskapet samt ge underlag och stöd för lokalisering av sedan tidigare ej registrerade lämningar inom utredningsområdet. Kart- och arkivstudierna omfattade följande moment och källmaterial.

- Lantmäteriets digitala arkiv
- Riksantikvarieämbetets Fornminnesregister/ Informationssystemet om fornminnen (FMIS)
- Östergötlands museums topografiska arkiv & bibliotek
- Arkeologiska rapporter

Efter utförda kart- och arkivstudier gjordes en inventering i fält inom området. Inventeringsinsatserna inriktades på såväl fornlämningar som senare tiders kulturlämningar. Dokumentationen bestod av inmätning med DGPS mot digitala fastighetskartan och upprättande av beskrivning som följer RAÄ/FMIS nomenklatur beträffande lämningstyper m m. Nypåträffade lämningar numreras löpande, efter preliminär nummerserie (ÖM-nr).

Lämningarna, som redovisas efter utförd utredning, är bedömda efter dess kulturhistoriska värde. Här följer en definition av kategorien.

- **Övrig kulturhistorisk lämning.** Lämningar med kulturhistoriskt värde, vilka normalt inte faller under Kulturmiljölagen (SFS 1988: 950). Lämningar i denna kategori är de som inte uppfyller kriterierna för fornlämning. Länsstyrelsen kan dock i enskilda fall besluta om att fornlämningsförklara en sådan lämning om det finns särskilda skäl med hänsyn till dess kulturhistoriska värde. Övrig kulturhistorisk lämning kan karteras och dokumenteras samt hänsyn bör visas vid en exploatering.

Arbetet innefattade även utarbetande av åtgärdsförslag till samtliga ÖM-nummer som berörs av utredningsområdet inför en eventuell exploatering. Syftet med bestämmelserna i Kulturmiljölagen 2 kap. (SFS 1988:950) är i första hand att bevara fornlämningarna. Det innebär att utgångspunkten vid utformandet av en exploatering ska vara att hänsyn tas till fornlämningarna i området så att dessa kan skyddas och bevaras för framtiden. I de fall där fornlämningarna trots allt inte kan undvikas följer en rad åtgärder inför exploatering. Beslut om åtgärder fattas alltid av länsstyrelsen. De åtgärder som föreslås av Östergötlands museum för varje enskild forn- och kulturlämning (ÖM-nr) som berörs av aktuellt utredningsområde kan ses i tabellen *Aktuella ÖM-nummer med åtgärdsförslag inom utredningsområdet*. Åtgärdsförslagets benämning definieras enligt följande:

Hänsyn. Detta åtgärdsförslag används generellt för de lämningar som ej omfattas av KML, det vill säga lämningar med antikvarisk status övrig kulturhistorisk lämning. Benämningen syftar till att exploateringen i möjligaste mån bör planeras så att de aktuella lämningarna bevaras.

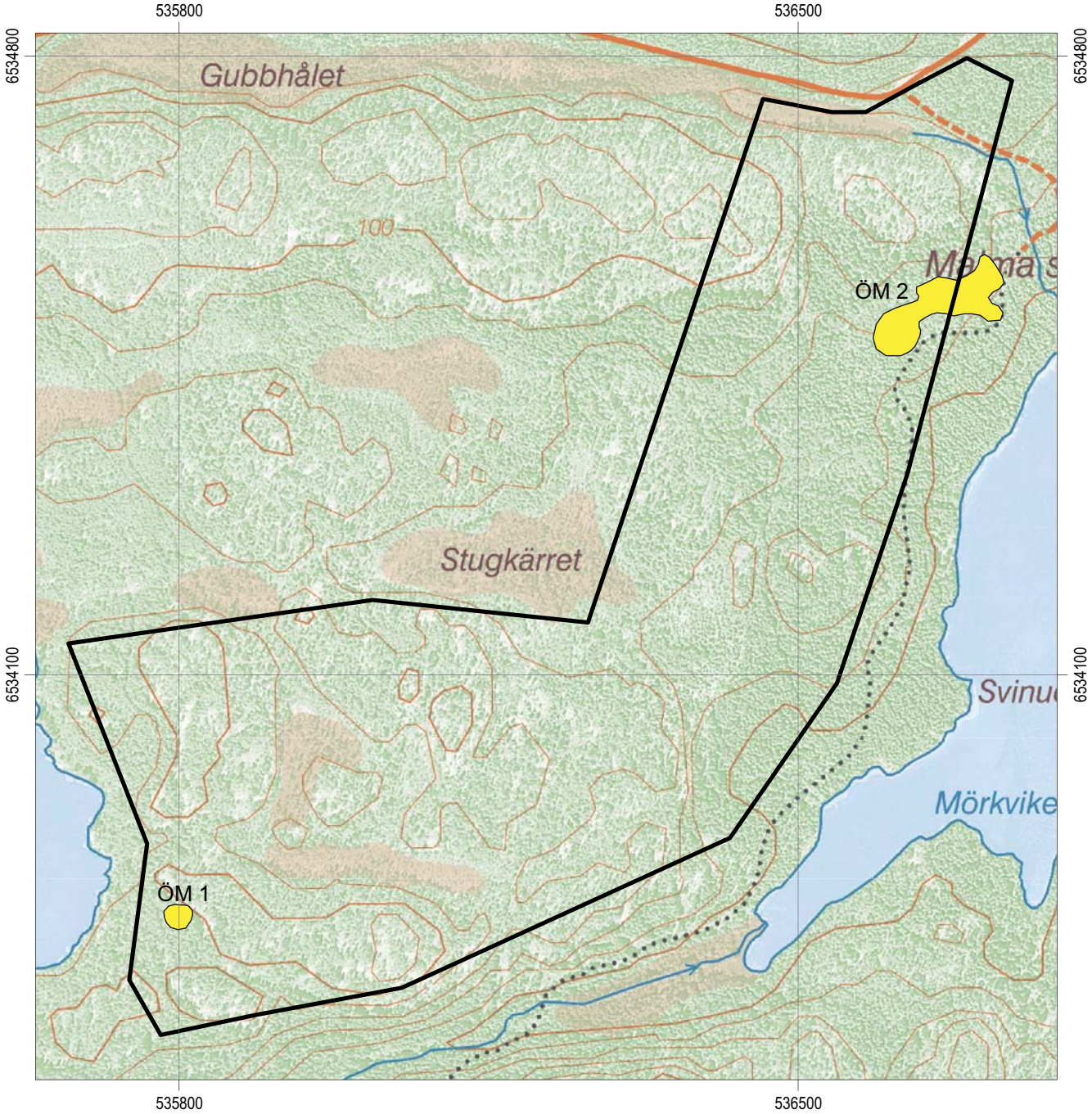

Figur 3. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med ÖM-nummer markerade. Skala 1:7000.

Resultat och åtgärdsförslag

Vid utredningen etapp 1 framkom två nya kulturlämningar, ÖM 1 och ÖM 2. ÖM 1 består av ett område med skogsbrukslämningar i form av en kolbotten och en kolarkoja och ÖM 2 består av fossil åkermark i form av ett röjningsröseområde. Skogsbrukslämningarna, ÖM 1, ligger inom ett 30x30 m (N-S) i sydvästra delen av området, på en avsatts i en svag sluttning ned mot sjön Skiren. Lämningen är väl avgränsad.

Den fossila åkermarken i form av ett röjningsröseområde, ÖM 2, ligger inom ett 160x20-60 m (NÖ-SV) område inom ett område kallat Malma storäng i östra delen av utredningsområdet i sluttningen ned mot Storsjön. I detta område finns minst 25 röjningsrösen och ett stenbrott. En del sten i röjningsrösena är skarpkantade vilket möjligen kan sättas samman med stenbrottet. Inom ÖM 2 finns inga spår av odling. 1698 års karta beskriver att delar av detta område som nyröjt och att slåtter bedrivits inom storängen (D81-36:1). Delar av Malma storäng brukades som åkermark åtminstone så sent som under 1940-tal. Området är avgränsat inom utredningsområdet men forsätter utanför områdesgränsen mot nordöst.

ÖM 1 och ÖM 2 uppfyller inte kriterierna för fornlämning utan är bedömda som övrig kulturhistorisk lämning. Hänsyn bör visas lämningarna vid en planering av områdets exploatering och så långt som möjligt bör lämningarna bevaras. Fortsatta åtgärder kräver beslut enligt Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Beslut om tillstånd fattas av Kultur- och samhällsbyggnadsenheten vid Länsstyrelsen Östergötland.

Figur 4. Ett av röjningsrösena inom ÖM 2 i soldis. Foto Rickard Lindberg.

Referenser

Tryckta källor

Ridderstad, A. 1914. Östergötlands beskrivning med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendomar. Första delen. Stockholm.

Akter från Lantmäterimyndighetens arkiv, Lantmäteristyrelsen arkiv och Rikets allmänna kartverks arkiv

Ägomätning. 1698. Malma nr 1-2. Akt LMS D81-36:1

Häradsekonomiska kartan. 1868-77. Bladnamn Malma. Rak-id J112-65-18.

Ekonomiska kartan. 1948. Bladnamn Klöv. Rak-id J133-9f7i49.

Övriga källor

Fornminnesregistret (FMR).

Informationssystemet om fornminnen (FMIS).

Östergötlands museums topografiska arkiv, Regna socken.

Digitala ortnamnsregistret. Hämtat 2014-04-30. http://www.xn--sprakochfolkminnen-brb.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamnsregistret/sok-i-registret.html

Tekniska uppgifter

Lokal	Malma
Socken	Regna
Kommun	Finspång
Län och landskap	Östergötland
Fornlämning:	ÖM 1 och 2
Ekonomiskt kartans blad	65F 3d SO
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 1 utan beslut enligt KML
Östergötlands museums dnr	135/14
D:o projektnummer	531564
Uppdragsgivare	Bergkraft Bergslagen AB
Kostnadsansvarig	Bergkraft Bergslagen AB
Projektledare	Rickard Lindberg
Antikvarisk bedömning och kvalitetssäkring	Anders Persson
Fältarbetstid	2014-04-24
Fynd	Nej
Foto	Endast digitalt
Analyser	Nej
Grafik	Rickard Lindberg
Renritning	-
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273 Rapport 2014:27 © Östergötlands museum

Bilaga 1. Aktuella ÖM-nummer

ID	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
ÖM 1	Skogsbrukslämningar	Kolbotten och kolarkoja	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
ÖM 2	Fossil åker	Röjningsröseområde	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn

Bilaga 2. Beskrivning av ÖM-nummer

ÖM 1

Lämningstyp: Område med skogsbrukslämningar
Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning
Terräng: Avsats i SV-sluttande moränmark, nedanför mindre bergklack. Skogsmark.
Beskrivning: Område med skogsbrukslämningar 30x30 m (N-S) bestående av kolbotten, rund, 15-16 m i diam. Bottenplan 9 m i diam. Vall 3-4 bred och 0,2-0,4 m hög. Horisontellt bottenplan i svag sluttning. Direkt utanför vallen i V finns en grop, rund, 1-1,3 m i diam och 0,7-0,8 m djup. Kolbotten är beväxt med 1 gran i centrum samt 2 småtallar i SV vallen.
2 m NÖ om finns
Kolarkoja, 4x4 m (ÖNÖ-VSV) och 0,6-0,7 m hög. Inrasad, bottenplan ca 2x1 m. I ÖNÖ kallmurat spisröse 2x1,5 m (NNV-SÖS) och 0,7-0,8 m hög, delvis övermossat. Anlagt mot berg. Delvis välbevarat.

ÖM 2

Lämningstyp: Fossil åker
Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning
Terräng: SÖ-sluttande, delvis stenig moränmark. Skogsmark, tall- och granskog.
Beskrivning: Röjningsröseområde 160x20-60 m (NÖ-SV) bestående av minst 25 röjningsrösen, 4-6 m i diam, enstaka upp till 10 m i diam och 0,2-0,6 m höga med 0,2-0,8 m stora stenar. Flera rösen innehåller skarpkantade stenar samt saknar distinkt form. Inga spår av odling i området. Inom området finns även ett stenbrott, närmast runt, 6-7 m i diam och 0,8 m högt. Bestående av skarpkantade stenar och block, 0,3-1 m stora, enstaka intill 2x1 m och 0,3 m tjocka. Området ligger i NV delen av Malma storäng, upptaget som "nyröjt" på karta från år 1698. Malma storäng är dock delvis brukat fram till åtminstone 1940-tal. Området är inte fullständigt avgränsat och fortsätter åt NÖ. Några rösen är skadade av körspår och vindfällen.

Den arkeologiska utredningen etapp 1 föranleddes av planerad bergtäkt inom fastigheten Malma, Regna socken, Finspångs kommun. Sammanlagt var utredningsområdet ca 46 ha stort.

Vid utredningen etapp 1 framkom två nya kulturlämningar, ÖM 1 och ÖM 2. ÖM 1 består av ett område med skogsbrukslämningar i form av en kolbotten och en kolarkoja. ÖM 2 består av fossil åkermark i form av ett röjningsröseområde.

ISSN 1403-9273
Rapport 2014:27

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM